

लोकतन्त्र जोगाउन स्थानीय निर्वाचन

पालमा २०५४ सालपछि स्थानीय निर्वाचन भएको छैन। २०५९ सालदेखि स्थानीय निकाय जनप्रतिनिधिविहीन हुन पुगेको छ।

राजनीतिक दलका स्थानीयस्तरका कार्यकर्ताको जमघट हुने वैधानिक थलो हराएको छ। ३९ सय १५ गाउँ विकास समितिमा अध्यक्ष चयन हुन्थ्ये। त्यति नै संख्यामा उपाध्यक्ष अनि बार्ड अध्यक्ष, सदस्य र मनोनितहरू समेतको हिसाब गर्दा १ लाख ९० हजारभन्दा बढी जनप्रतिनिधिविधानिक रूपमा कियाशील हुने गर्दथे। त्यसैगरी, एक महानगर, चार उपमहानगर, ५३ नगरपालिका तथा ७५ जिल्ला विकास समितिमा प्रतिनिधित्व गर्ने जनप्रतिनिधिहरूको संख्या पनि हजारभन्दा माथि नै हुन्छ। समग्रमा स्थानीय निकायहरूमा प्रतिनिधित्व गर्नेको संख्या २ लाखभन्दा बढी हुन्छ। स्थानीय निकाय वा सरकारमा प्रतिनिधित्व गर्ने भनेको राज्य सञ्चालनको बागडोर सम्झाल्नु नै हो। यसलाई ठाडो भाषामा भन्ना प्रत्यक्ष राजनीतिक रोजगारवाला हुनु हो। २ लाखभन्दा बढी राजनीतिक कार्यकर्ता राज्य सञ्चालनमा संलग्न हुन्थ्ये भने त्योभन्दा पनि धेरै संख्यामा प्रतिपक्ष नेताहरू निर्वाचित प्रतिनिधिलाई खबरदारी गर्न बस्थे। त्यो अवस्था नभएकाले नेता तथा कार्यकर्ताहरू अहिले बेरोजगार भएका छन्। हरेक राजनीतिक कार्यकर्ताको जनप्रतिनिधि हुने चाहना हुन्छ, नै, तह मात्रै फरक-फरक हुन सक्ला।

निर्वाचन नभएकाले गाउँ तथा जिल्लास्तरीय नेताहरूमध्ये केहीको ध्यान अन्य पेसा व्यवसायितर लागेको छ, भने कतिपयले सामुदायिक संस्थामा प्रतिनिधित्व गर्ने जमको गरिरहेको पाइन्छ। यसले सामुदायिक संस्थाहरूमा हुने आमसहभातिको प्रक्रियालाई निर्वाचनमा केन्द्रित बनाएको छ। पछिल्लो समयमा सामुदायिक विद्यालय व्यवस्थापन समिति, सामुदायिक वन, सामुदायिक सिंचाइ जस्ता संरचनामा दलीय नेताहरूको चाप परेको छ। सामुदायिक संस्थाहरूमा प्रतिनिधित्व तथा कब्जा गर्नु पार्टीको प्रतिष्ठाको विषय भएको छ। सङ्केसम्म कब्जा गर्ने नसके दलीय भागबन्दा गर्ने चलन बढेको छ। यस्ता सामुदायिक संस्थाका साधारण सभा होइन, चुनाव भनिन थालिएको छ। यसको मतलब चुनाव खराब हो भने कदापि होइन। चिन्ता भनेको हुनुपर्ने संरचनामा भएन, नहुनुपर्नेमा भयो भन्ने मात्र हो।

सामुदायिक संस्थाहरूमा निर्वाचन होइन, आमसहभातिको अवधारणा विकास गर्न सक्नुपर्छ। जसले सामाजिक सद्भाव, भ्रातृत्व तथा एकता कायम हुन सक्छ। सामुदायिक संस्थाहरू प्रतिनिधिमूलक संरचनाहरू होइनन्। यहाँ सहभागितामूलक प्रजातन्त्रलाई मूल मन्त्रको रूपमा मान्नुपर्छ। गाउँ विकास समिति, नगरपालिका तथा जिल्ला विकास समितिहरू प्रतिनिधिमूलक प्रजातन्त्रको अभ्यास गर्ने थलो हो। राज्य सञ्चालनमा प्रतिनिधिमूलक प्रजातन्त्र अभ्यास गर्ने भनेको सहभागितामूलक प्रजातन्त्र असफल भएर होइन। व्यावहारिक नभएर मात्र हो। उदाहरणका लागि ३ करोड नेपाली सबै एक पटक एक स्थानमा जम्मा भएर सविधान लेख्न सम्भव भएको भए त्यो नै उत्तम हुने थियो। त्यो व्यावहारिक नभएकाले मात्र जनप्रतिनिधिहरूको छानौटको अभ्यास गरिएको हो। सिद्धान्ततः ती प्रतिनिधिहरूले आफूलाई वारेसको रूपमा मनन् गरी पठाउनेहरूकै चाहनाअनुसारको भूमिका निर्वाह गर्नुपर्छ।

सामुदायिक संस्थामा भौतिक विकास प्राथमिकताको विषय होइन। उनीहरूको आफनो विशिष्ट पहिचानअनुसारको काम मात्र गर्नुपर्छ। उदाहरणका लागि सामुदायिक विद्यालयको काम गुणस्तरीय शिक्षा दिनु हो। सामुदायिक वनको काम वन विकास तथा सदुपयोग गर्नु हो। भौतिक निर्माण तथा नागरिकको सर्वांगिण विकासको काम स्थानीय सरकारको हो। स्थानीय निकायमा जनप्रतिनिधिहरू नभएकाले दूरदृष्टिसहितका योजना बन्न सकेको छैनन्। बाटोधाटो पुल पुलेसा बन्ने काम प्राथमिकताका साथ भएको छैन। बनेका भए पनि राजनीतिक जिम्मेवारी कसैको भएको छैन। जसले पायो, उसैले दोहन गर्ने काम मात्र हुने गरेको साइन्छ। यदि जनप्रतिनिधिहरू भएका भए यो अवस्था कदापि आउने थिएन। उनीहरूमा जिम्मेवारीबोध हुने गर्दथ्यो। फेरि चुनाव जिल्ले आशा हुन्थ्यो, अनि जनताको काम गर्नमा जोस जाँगरका साथ लाग्ये। अनि ती प्रतिनिधिहरूसँग चुनाव हारेका पनि उसलाई कसरी तल भार्न सकिन्छ? कहाँ गल्ती गर्दछ? त्यो कुरा बाहिर त्याएर अर्कोचौटि उसलाई आफू जिल्ले भनी पछि लागेको हुन्थ्यो। अनि म भए यस्तो काम गर्थे भनी प्रतिबद्धताहरू जाहेर गरिरहन्थ्ये।

यो पटक नभए पनि अर्को निर्वाचनमा जनताको विश्वास लिएर प्रतिनिधि चुनिने आशा लिएर क्रियाशील भैरहन्थ्यो। राजनीतिक दलका कार्यकर्ताहरू आफ्नो परिकल्पना तयार गर्ने काममा तल्लीन हुन्थ्ये। स्थानीय विकासको कार्य आमनिर्वाचनवाट सम्भव हुनैन। आमनिर्वाचनमा चयन भएका प्रतिनिधिहरूको आमनागरिक दैनिक जीवन निर्वाहका पक्षसँग प्रत्यक्ष जोडिएको हुनैन। नागरिकताको सिफारिस, मृत्यु दर्ता, जन्म दर्ता, विवाह दर्ता जस्ता आधारभूत कार्य स्थानीय सरकारबाट नै हुने गर्दछ। भौतिक विकास पुल पुलेसा, बाटोधाटो, पार्टीपौवा, विद्यालय, सामाजिक

स्थानीय निकायमा जनप्रतिनिधिहरू नभएकाले दूरदृष्टिसहितका योजना बन्न सकेका छैनन्। बाटोधाटो, पुलपुलेसा बन्ने काम प्राथमिकताका साथ भएको छैन। बनेका भए पनि राजनीतिक जिम्मेवारी कसैको भएको छैन। जसले पायो, उसैले दोहन गर्ने काम मात्र हुने गरेको पाइन्छ। यदि जनप्रतिनिधिहरू भएका भए यो अवस्था कदापि आउने थिएन।

प्रवर्द्धनका कार्यहरू स्थानीय निकायबाट सम्भव हुने कुराहरू हुन्। स्थानीय निकायको निर्वाचन नियमित रूपमा हुने हो भने ग्रामीण विकासको लहर चल्छ। विगतका समयलाई हेरै न, यसवाट ऐना भै छलंग हुन्छ। यसका लागि कुनै अनुसन्धान जरुरी नै हुनैन। त्यति मात्र होइन, ग्रामीणस्तरका आन्तरिक द्वन्द्व समाधान गर्ने पनि स्थानीय सरकार नै हो। नागरिकहरूले सांसद, सभासद निचिनेका पनि हुन सक्छन् तर गाविस अध्यक्ष, बडा अध्यक्ष वा स्थानीय निकायको प्रतिनिधिलाई चिनेका हुन्छन् र चिन्नै पनि पर्छ। त्यसकारण दैनिक जीवनका लागि सभासद, मन्त्री नभए पनि स्थानीय नागरिकको जीवन पद्धति चल सक्ला तर स्थानीय निकायबाट कुनै काम चल सक्दैन। यस्तो संरचना अहिले प्रतिनिधिविहीन भएको १० वर्ष नाधिसकेको छ। अब हामी अनुमान गरै त! हाम्रा नागरिकको दैनिकी कसरी चलेको होला? स्थानीय सरकार कर्मचारीको भरमा चलेको छ। एक गाविस सचिवलाई चार पाँचओटासम्म

भोला खतिवडा

गाविस जिम्मा लगाइएको छ। यस्तो अवस्थामा कसरी नागरिकको दैनिकीमा साथ दिन सक्ला? जनप्रतिनिधिहरू भएका बेला एउटा गाविसमा झन्डै सरदर ५० प्रतिनिधि क्रियाशील हुने गर्थे, तैपनि नागरिकले सहज तरिकाले सेवाको महसुस गरेका थिएनन्। अहिले के हालत होला? एउटा सचिव त्यो पनि सदरमुकाम बस्नेलाई यतिधेरै गाविस अनि कसरी पुरोको होला नागरिकको सेवा सुविधा? कर्मचारीले दीर्घकालीन सोचमा आधारित योजनाहरू बनाउन सक्दैन। उसको जिम्मेवारी त्यो हुदै होइन। भएका नीति नियम र योजनाअनुसार लाए अहाएको काम गर्ने कर्मचारीको काम हो। लामो अवधिको परिकल्पना तयार गर्ने काम जनप्रतिनिधिहरूको हुन्छ। कर्मचारीले आफ्नो जागिरे समयावधिको मात्र सोच्ने हो। यही कारणले गर्दा विकास निर्माणका पूर्वाधारहरू भद्रगोल भएका छैन। दीर्घकालीन प्रभाव पर्ने योजनाहरू बनिरहेका छैनन्। जेनतेन काम चलाउ मात्र भएका छैन। सिर्जनात्मक क्रियाशीलता भएको छैन। यो सबैको प्राप्त भनेकै आवधिक रूपमा हुने निर्वाचन हो।

स्थानीयस्तरमा जनप्रतिनिधि हनलायक नेताहरू स्थानीय निर्वाचन नभएकै कारण सामुदायिक संस्थाहरूमा चुनावी रूपको ल्याइरहेका छैनन्। त्यो कार्य आवश्यक नै थिएन र छैन पनि। त्यसकारण स्थानीय नागरिकहरूको समग्र समून्तिका लागि र सामुदायिक संस्थाहरूमा